

Resultaatverbeteringstoets VWO

2020

Donderdag 18 juni
14.00 – 17.00 uur

Nederlands

Tekstboekje

Tekst 1

Max Havelaar revisited

(1) Honderdvijftig jaar geleden verscheen Multatuli's 'Max Havelaar', vaak beschouwd als de beste roman die ooit in Nederland verscheen. Rob Schouten las
5 het boek dit jubileumjaar voor het eerst van koft tot koft. Verwarrend, zelfs verbijsterend is het nog altijd, maar dan vooral om zijn revolutionaire vorm, als vernieuwend kunstwerk.

(2) Op 13 oktober 1859 schreef Multatuli aan zijn vrouw 'Lieve hart mijn boek is af, mijn boek is af!' Honderdvijftig jaar later liet de Nederlandse Google-site ter ere van
10 deze gebeurtenis een speciaal logo met hutjes en koffiebonen zien, maar heel veel stof deed het Havelaarjaar verder niet opwaaien. En dat terwijl we toch het jubileum van het belangrijkste boek uit de Nederlandse literatuur vieren, van een schrijver over wie in de jongste literatuurgeschiedenis van de negentiende eeuw ('Alles is taal geworden' van Willem van den Berg en Piet Couttenier) staat: „Buitenissig,
15 uitzonderlijk talent laat zich nu eenmaal niet plooiën op het ongemakkelijke procrustesbed van de literatuurhistorie.” En hier, het gezaghebbende buitenland bij monde van de Encyclopaedia Britannica: „De conversatiestijl en het soort humor waren Multatuli's tijd ver vooruit, en het boek bleef lang een uniek fenomeen.”

(3) De Max Havelaar herlezen is als een reis maken door een land waar je in je
20 jongelingsjaren al eens eerder bent geweest en waarvan de hoogtepunten in je geheugen gegrift staan maar de details allicht vervlogen zijn. Alhoewel, ik moet tot mijn schande bekennen dat ik de Max Havelaar nooit eerder in een rechte lijn, van begin naar einde, las. Wat niet betekent dat ik het niet helemaal tot me genomen heb, want het is een boek dat je ook kriskras kunt lezen, het is immers juist niet
25 rechttoe rechtaan geschreven maar wemelt van de perspectiefwisselingen, verhalen in verhalen, plotselinge overgangen en ander literair trapezewerk dat z'n weerga nauwelijks kent.

(4) En verder is het zo'n onontkoombaar cultuurgoed geworden dat iedere zichzelf respecterende Nederlander zelfs zonder het gelezen te hebben wel min of meer kent. Een roman vol klassieke passages die zich vaak losgezongen hebben van hun context. Van de wonderlijke opening met het toneelstukje waarin Barbertje moet hangen tot het indrukwekkende einde, waarin de schrijver zich rechtstreeks tot de koning en het Nederlandse volk richt met zijn grieven. En daartussendoor de indrukwekkende toespraak tot de Hoofden van Lebak, het sprookje van de Japanse steenhouwer, de tranentrekkende geschiedenis van Saïdjah en Adinda.

(5) Vreemd genoeg bleek ik er slechts een stokoud exemplaar van te bezitten, uit 1922, waarin de hoofdpersoon nog 'adsistent-resident' genoemd wordt en persoonlijk voornaamwoorden als 'hy' en 'zy' worden gespeld. Maar ook wie de jongste drukken leest krijgt nog het negentiende-eeuwse taalgebruik, anders dan in het buitenland waar nieuwe vertalingen het boek hebben 'opgefrist'. De Zweden bijvoorbeeld kennen een veel modernere versie van de Max Havelaar dan wijzelf, zoals wij op onze beurt ook een modernere Strindberg lezen dan de Zweden.

(6) Het vooruitstrevende van de Max Havelaar zit 'm trouwens niet in het taalgebruik en zeker niet in de gedichten die Multatuli her en der invoegde en die we gerust tot de beruchte draken mogen rekenen. Het is de structuur van de roman, of misschien wel het ontbreken ervan die je als hedendaagse lezer nog steeds verbijstert. De geschiedenis van Havelaar, verteld door de Duitse klerk Stern, die zijn verhaal weer optekent uit de literaire exercities van Sjaalman, wiens 'pak' aantekeningen in handen van de benepen kleinburger Batavus Droogstoppel is geraakt. Eigenlijk word je steeds op het verkeerde been gezet, want wie bepaalt nu het perspectief in dit boek? De zogenaamde chroniqueur van Havelaars wederwaardigheden bijvoorbeeld, Stern, groeit allengs uit tot een alwetende verteller, en die krijgt op het eind weer z'n congé door de schrijver Multatuli zelf.

(7) Ik snap eigenlijk wel dat het boek zijn doel, het opschudden van de publieke opinie, indertijd voorbijschoot, omdat de auteur een soort ideale lezer verwachtte die

alle valkuilen, ironie, spel met fictie en feiten wist te reduceren tot de kernboodschap. Zelfs nu nog weet een door modernisme en postmodernisme gepokt en gemazeld lezer niet meteen wát van alles te denken.

- (8) Neem het verhaal van Saïdjah en Adinda, over de gestolen buffels en het treurig noodlot van hun bezitters, door Multatuli zelf als een verdichtsel gepresenteerd:
- 60 „Daarom heb ik, in plaats van dorre namen van personen en plaatsen, met de dagtekening er bij, in plaats van een afschrift der lijst van diefstallen en afpersingen, die voor me ligt getracht een schets te geven van wat er kán omgaan in de harten van arme lieden die men berooft van wat dienen moet tot onderhoud van hun leven.”
- 65 Ik zou niet graag de kost geven aan lezers die, in de geest van Batavus Droogstoppel, eerder overtuigd waren door zo’n lijst dan door een romantisch-larmoyante vertelling in een toch al zo grillig gecomponeerde roman. Op mij kwam het, bij herlezing, tenminste als een retorische truc over. Een dominee die een gelijkenis vertelt. Mooi gedaan, maar na afloop ga je gerust naar huis.
- 70 (9) Het verbaast me dan ook niet dat Paul van ’t Veer, in zijn biografie ‘Het leven van Multatuli’, de mens Douwes Dekker in zijn strijd tegen de misstanden en gezagdragers overtuigender vond dan zijn literaire alter ego Max Havelaar. Havelaar heeft iets van een halfgod en heiland, terwijl Dekker in werkelijkheid heel wat onbeheerster en minder doortastend te werk ging.
- 75 (10) Ach, het is bekend, de Max Havelaar, bedoeld als agitprop voor een betere wereld, werd hoge literatuur, niks meer. En dat is ook de reden dat we er tegenwoordig nog van kunnen genieten. De mooiste regel vond ik deze over de resident Slijmering, in werkelijkheid Brest van Kempen, die de verdenking wekt ‘dat zijn vrij grote neus zich op dat gelaat verveelde, omdat er zo weinig op voorviel’. Een
- 80 prachtobservatie, maar de gemoederen schud je er niet mee op.

Deze tekst is een bewerking van de oorspronkelijke tekst van Rob Schouten die op 12 december 2009 in Trouw verscheen.

Tekst 2

Ontlezing? Geen wonder met zo'n stoffige boekenlijst

(1) Geef ze Tirza en Joe Speedboot, betoogt Christiaan Weijs. Bilderdijk en Vondel jagen scholieren voorgoed uit de bibliotheek.

5 Een gymnasiumleerling liet me een lijst zien waarop de school boeken suggereerde voor zijn leeslijst. Ik schrok me kapot. Tachtig procent van wat op die vier kantjes stond was in z'n eentje in staat om je voorgoed bij de boekenkasten weg te jagen. Karel ende Elegast, Vondel, Hooft, Bilderdijk, Rhijnvis Feith...

10 **(2)** 'We moeten uit elke periode wat lezen,' verklaarde de jongen beteuterd. Ik was halverwege de lijst aangekomen: Lodewijk Van Deyssel, Marcellus Emants en natuurlijk Havelaar... Altijd weer Max Havelaar, die afgrijselijke monumentale baksteen, effectief moordwapen voor elk sluimerend vonkje literaire interesse. 'Dit is misdadig,' zei ik. 'Die docent moet naar een strafkamp!'

15 **(3)** Afgelopen zaterdag legde een onderzoekster in het radioprogramma De taalstaat uit waarom jongeren geen langere teksten meer kunnen lezen. Natuurlijk, de tablets, de televisie, de smartphones en de games, maar nieuw onderzoek liet zien dat heel veel kinderen vanaf groep 6 een weerzin tegen lezen ontwikkelen omdat ze boeken krijgen die te moeilijk zijn of die niet bij hun beleving aansluiten. Daardoor ontwikkelen ze een angst voor het lezen.

20 **(4)** Dat is precies wat deze gymnasiumlijst ook doet. Ze sleept scholieren langs verstofte monumenten, vergeelde murmelaars van vroeger die in mufte kamertjes hun belegen aftrekkfantasietjes neerpanden. Ik hoor maar al te vaak over basisschoolleerlingen die nog gretig in hun Thea Beckmans en Tonke Dragts verdwijnen en dan ineens met lezen stoppen op de middelbare school. De helft van
25 alle tieners leest niet voor zijn plezier. Daarom moeten die docenten op strafkamp, waar ze leren: Fuck de literaire canon. Geef ze *Gimmick!*, *Tirza*, *Joe Speedboot*. Geef ze *Kartonnen dozen*, *Giph* of *De helaasheid der dingen*. Herman Brusselmans vertelde het laatst in 'De Wereld Draait Door': scholieren komen via hem tot de
30 somber is. Jonge kinderen die niet uit zichzelf graag lezen help je door ze boeken te

geven over auto's, prinsessen, Donald Duck. Is het zo ingewikkeld om te bedenken dat de gemiddelde puber niet zo bijster geïnteresseerd is in het regentschap Lebak in de negentiende eeuw?

35 (5) Er zijn zoveel geweldige boeken geschreven – ook door jongere generaties
tjokvol talent. Het ontbreekt alleen aan de juiste gidsen. Maar met de moderne
technologie moet het verdorie toch een eitje zijn om de juiste lezers aan de juiste
boeken te koppelen? 2016 is internationaal het Jaar van het Boek. Laat dit het jaar
van het levende boek worden, waarin jongeren elkaar via apps of webportals hun
40 opwindendste boeken aanraden.

(6) Fuck de literaire canon. Lezen is vrijheid, avontuur. Geen enkel boek is
geschreven om als afschrikwekkend museumstuk te eindigen dat genot doet
omslaan in angst en weerzin. Geen enkel boek hoort het geestelijk equivalent te zijn
45 van een besnijdenis.

*Deze tekst is een bewerking van het oorspronkelijke artikel van Christian Weijts dat
in NRC Handelsblad van 18 januari 2016 verscheen.*